

HOLBERG SOM DEN DANSKE LITTERATURS FADER

Af Sebastian Olden-Jørgensen

Holberg as the Father of Danish Literature: The article discusses the title “Father of Danish literature” traditionally bestowed upon Ludvig Holberg (1684–1754). It can be traced back to 1810 when Adam Oehlenschläger declared that “our immortal Holberg laid the foundation of our modern literature”. From here it is only a change of metaphor to “the father of our modern literature” (Jens Møller 1815) and eventually “father of Danish literature” (C.W. Smith 1858). Even if the metaphor was hyperbolic from start and lingers on in popular literary history, it should be discarded in favour of the older (since 1743), simpler and more affectionate title of “Father Holberg”.

Ludvig Holberg er “den danske litteraturs fader”. Det kan man læse både i nyere litteraturhistoriske oversigter, i formidlene specialstudier og på nettet, hvor der henvises til ærestitlen som en konvention.¹ Nøgetræt betragtet er der tale om en temmelig stor overdrivelse, og det er nok grunden til, at man ikke finder udtrykket i de traditionelle, brede litteraturhistorier. Ikke alene var der dansk litteratur før Holberg, men trods forfatterskabets bredde er der adskillige litterære genrer, der er helt og aldeles “Holberg-fri”. Hans fortjenester som forfatter til håndbøger, historiske værker, komedier, satirer, epigrammer, essays, biografier, fabler og autofiktion (*Levnedsbrevene*) er

---

¹ Bredsdorff 1984 (1998), 8; Bredsdorff 1997, 47 (Bredsdorff nævner Staffeldt, Ingemann, Oehlenschläger, Herz, Hauch, men ingen af dem synes at bruge udtrykket ordret, om Oehlenschläger og Ingemann se dog nedenfor); Jørgensen & Wentzel 2005, 215 (de pågældende afsnit er forfattet af Bjarne Sandstrøm); <http://politiken.dk/kultur/ECE554677/stort-vaerk-om-ludvig-holberg-paa-vej/> (Erik A. Nielsen i *Politiken* 19. august 2008, 3. oktober 2016); Bjerring-Hansen 2015, 5; http://adl.dk/adl_pub/fpportraet/cv/FpPdf.xsql?ff_id=5 (Jens Kristian Andersen på Arkiv for Dansk Litteratur, 3. oktober 2016); <http://www.litteraturen.nu/begivenhed/holberg-dansk-litteraturs-norske-fader/> (3. oktober 2016); <http://www.litteratursiden.dk/blogs/lars-ulrik-thomsen/20140902> (3. oktober 2016); <http://dagbladet-holstebro-struer.dk/indland/professor-de-litteraere-klassikere-er-ved-at-doe-i-gymnasiet> (3. oktober 2016).

store nok til en sikker position på parnasset, men den danske litteraturs fader slet og ret er han ikke.

Men hvor stammer udtrykket fra? Og kan vi måske blive en anelse klogere ved at forstå oprindelsen til klichéen? Selv om der ikke er tale om et bevinget ord i den klassiske Vogel-Jørgensen'ske betydning, er udtrykket "den danske litteraturs fader" bevinget nok til, at det altid bruges uden henvisning. Med lidt besvær og gode venners hjælp² til citatjagten er det dog lykkedes så nogenlunde at få byttet lokaliseret. Den korte konklusion er selvfølgelig den samme som allerede antydnet: Udtrykket er misvisende, men undervejs er der faldet nogle litteratur- og kulturhistoriske smuler af, som nok er værd at tage med (**fig. 1**).

Vildspor: Fader Holberg

Før enhver møjsommelig søgen bør man selvfølgelig sikre sig, at arbejdet ikke allerede er gjort og ligger og fjæler sig i et gængs opslagsværk som f.eks. *Ordbog over det danske Sprog*. Her synes der også straks at være bid. Under opslagsordet "Fader", afsnit 3, dvs. i den bredere betydning af "Ophavsmand", finder man til slut vendingen "Holberg er den danske litteraturs fader", men uden kildebelæg, kun med henvisning til betydning 4.2.

"Fader" i betydning 4.2 handler imidlertid ikke om fædre i *produktiv* forstand (konkret eller overført), men i *hierarkisk*, det vil sige "om den, der paa grund af overordnet stilling, ærværdighed osv. betragtes med en særlig ærbødighed (og kærlighed)". Efter en række eksempler med patriarker, kirkefædre, paver og helgener hedder det:

(især spøg.) om store, anerkendte digtere fra gammel tid (jf. bet. 3).

Fader Holberg. Klevenf. RJ.149. Heib.Pros. III.307. Bang. S. 153.

Holberg Aarbog.1920.220. fader Homer, fader Horats ofl.

Den sidste henvisning, *Holberg Aarbogen* 1920, kan vi se bort fra. Det er blot forfatteren til opslaget (Johs. Brøndum Nielsen), der høfligt gør opmærksom på, hvor han fandt henvisningen til første belæg. Dette stammer fra en indførsel i Terkel Klevenfeldts rejsedagbog den 1. december 1743, altså fra Holbergs egen levetid:

Jeg troede mig ey til denne rustne Fiil [: et absurd lægeråd], tenckendis paa Fader Holberg: Han døde, det er vist, men Feberen etc.³

---

² Jeg takker i kronologisk rækkefølge dr.phil. Flemming Lundgreen-Nielsen, ph.d. Jens Bjerring-Hansen, seniorredaktør Finn Gredal Jensen, ph.d. Kristoffer Schmidt, ledende redaktør Jesper Gehlert Nielsen og Holbergordbogens ene hovedredaktør Svend Eegholm-Pedersen for hjælp med at samle de spredte oplysninger.

³ Klevenfeldt 1919, 149; jf. også *Barselsstuen*, 3. akt, 6. scene.

Citatet “Han døde, det er vist, men Feberen etc.” er fra *Peder Paars*, anden bog, tredje sang, v. 220.

Næste belæg er af J. L. Heiberg og taget fra en artikel om “Oehlenschlägers Rolf Krake” i *Maanedsskrift for Litteratur* 1829. Også her henvises der til *Peder Paars*:

Saavel Raisonnementet som Udtrykket erindrer her om Peder Paars. Overalt findes der mangfoldige steder i Digtet [: Rolf Krake], hvor baade Indholdet og Tonen synes laante fra Fader Holbergs heroiske Poema.⁴

Det tredje og sidste af ordbogens belæg er Herman Bangs bekendte skildring fra 1883 af Benedicte Arnesen-Kall (1813–95), der havde trukket sig tilbage på Holbergs gamle landsted Tersløsegaard for at hellige sig arbejdet med at oversætte Molière. Den rummer bl.a. følgende maleriske beskrivelse:

Der var megen Heroisme i dette Arbejde, udholdende og flittigt i ti Aar. For at fuldføre det var hun taget herud, alene, bort fra sine Venner, fra sin Kreds, fra alle, hun holdt af. Hun maatte have Ro, hun maatte leve i Fred. Og her fandt hun den, overskygget af Mindet om den store “Fader Holberg”, som hun elskede saa begeistret.

Naar der var Selskab, og Latteren klang gennem de gamle Stuer, var hun den gladeste blandt de glade; men naar vi, inden vi skiltes, samledes efter vanlig Skik foran Holbergs Billede på Væggen, og den gamle Frøken neiede foran Mesteren og altid sagde med de samme Ord:

Tak, gode Fader Holberg!

– da blev hun helt rørt og vi andre med.⁵

I alle tre tilfælde synes titlen “Fader” ikke på nogen måde at være anvendt spøgefuldt, men snarere kærligt-respektfuldt. Man kommer til at tænke på Christian II’s fortrolige rådgiver, den hollandske høkerske Sigbrit Villoms, alias Mor Sigbrit. Hun var ganske vist mor til kongens elskerinde Dyveke, men det var ikke af den grund, hun både dengang og senere gik under navnet Mor Sigbrit. Det var snarere for at give en respektfuld titel til en kvinde med betydelig kompetence og indflydelse, men uden officiel stilling og rang.

Rækken af belæg fra *Ordbog over det danske Sprog* kan suppleres. Den kærligt-respektfulde tone genfindes f.eks. i en usigneret indledningsartikel i kulturtidsskriftet *Minervas* oktober-november-december-nummer fra 1793, vel af redaktør Christen Henriksen Pram (1756–1821). Her hedder det: “Den, som studerer paa de nyttigste Ting, er en lærd Mand, siger Fader Holberg”.⁶

---

⁴ Heiberg 1861, 291–324, citat s. 307.

⁵ Bang 2007, 1118–1119.

⁶ *Minerva*, oktober–december 1793, 13. De umiddelbart følgende ord lyder: “thi Rasmus Nielsen, som sidder hver Dag og besmører Arends Hvitfeldts Krønike eller Postil, er den

Helt samme brug af udtrykket møder vi hos Oehlenschläger, der i *Fyensreisen* (1835) skildrer et ophold i Sorø Kirke, hvor han dvælede følsomt ved Holbergs og Absalons grave. Førstnævnte sted udløste det bl.a. følgende udbrud:

O elskte Holberg! hviler her dit Støv, min Fader kiære?
Du Barnets, Mandens, Gubbens Lyst, vort Danmarks Molière!⁷

Klevenfeldt, Pram, Heiberg, Oehlenschläger, Bang – litteraternes vagtparade kunne ved yderligere eftersøgning let udvides. En enkel søgning i databasen *Arkiv for Dansk Litteratur* giver f.eks. bid hos Grundtvig (1807), Andersen (1829), Richardt (1884), Dalgas (1903),⁸ så facit er klart: Det, Herman Bang oplevede hos frøken Arnesen-Kall, stod i en lang tradition af respektfuld identifikation med alt, hvad Holberg stod for litterært og ideologisk. Det ændrer imidlertid ikke ved, at denne omtale af “fader Holberg” fra Klevenfeldt og frem meningsmæssigt intet har at gøre med titlen “den danske litteraturs fader”. Man kan sagtens være “fader” uden at være “fader til”.

“Det danske Skuespils Fader”

Forhistorien til ærestitlen som “den danske litteraturs fader” er mere mudret end oprindelsen til det ukomplicerede “fader Holberg”, men fører tilbage til de samme litterære kredse og delvis til de selv samme personer. Den ældste oprindelse til denne sprogbrug, jeg har kunnet finde, er i det førnævnte tidsskrift *Minerva*, blot seks år tidligere i en årgang, der blev redigeret af Prams redaktørkollega Knud Lyne Rahbek (1760–1830). I et bidrag med nyheder fra teaterets verden roste Rahbek Det Kongelige Teater for at opsætte Holbergs *Den 11. Juni*, som ikke var blevet opført siden 1769:

Det gør den nuværende Direction Ære, at den saa inderlig paaskiønner det danske Skuespils Fader, hvis Fortræffelighed ikke behøver andet Beviis, end det uindskrænkede Bifald, hans Skuespil, uagtet Sædernes uendelige Forandring, finde.⁹

Dette var selvfølgelig at tage munden vel fuld, men på den anden side var åbningen af teateret i Lille Grønnegade i 1722 en ny begyndelse, og Rahbek

---

daarligste Bonde i Byen”. Det er en upræcis henvisning til *Erasmus Montanus*, 4. akt, 4. scene, hvor Jacob fortæller, “at Niels Christensen er den lærdeste Mand her i Byen, eftersom hand har forbedret sin Jord saaledes, at en Tønde Hartkorn deraf er 30 Rixdaler bedre, end i hans Formands Tid, som sad heele Dagen med en Pibe Tobak i Munden, besmurte og krøllede Doct. Arent Hvitfeldts Krønike, eller Postill”.

⁷ Oehlenschläger 1835, 196, digtet “I Sorøe-Kirke. I. Ved Holbergs Grav”.

⁸ Andersen 1986, 29; Bang 1912, 397 (fra *Stuk*); Dalgas 1993, 251; Grundtvig 1904, 182 (artiklen “Om Videnskabelighed og dens Fremme, især med Hensyn til Fædrelandet” fra *Ny Minerva* 1807); Richardt 1895, 59 (kantate ved Universitetets Holberg-fest 1884).

⁹ *Minerva*, oktober–december 1787, 438.

gjorde jo heller ikke Holberg til hele den danske litteraturs fader, kun skuespillets. Man tilgiver også let Rahbek, der led af livslang, kronisk Holberg-begejstring og i årene 1804–14 udgav *Ludvig Holbergs udvalgte Skrifter* i 21 bind, den første i rækken af litteraturhistoriske Holberg-udgaver, samt en hel række andre Holberg-studier og -udgaver.

“Grundstenen til vor nyere Litteratur”

Det er imidlertid næppe Rahbeks isolerede teaterhistoriske udbrud af begejstring, “det danske Skuespils Fader”, der ved en simpel potensering er blevet til udtrykket “Holberg, den danske litteraturs fader”. Skurken er snarere den allerede nævnte Adam Oehlenschläger, der i 1810 begyndte en række litteraturforelæsninger ved Københavns Universitet og i den forbindelse viede Holberg ret fyldig indledende omtale. Teksten blev efter Oehlenschlägers død pietetsfuldt udgivet efter forelæsningsmanuskriptet af hans søn i 1854 og senest af F.J. Billeskov Jansen i 1980, men grunden til dens gennemslag i Holberg-traditionen skal nok findes i, at Oehlenschläger selv udgav de indledende afsnit i første bind af Nyerups nye tidsskrift *Athene* (1813), en afløser til *Minerva*.¹⁰ Samme bind af *Minerva* indeholder i øvrigt en del andre Holberg-artikler, hvilket givet har bidraget til, at også Oehlenschlägers tekst ikke er blevet glemt. I den fik han formuleret indtil flere langlivede Holberg-klichéer. Det er f.eks. også her, man finder de ofte citerede ord:

Han har Blandt Andet vidst at fremstille den danske Hovedstads borgerlige Liv i sin Tid saa tro, at om Byen sank i Jorden, og man om nogle Aarhundreder udgrov Holbergs Comedier, saa vilde man saa godt kiende Digterens Tidsalder deraf, som vi kiende den romerske Tid af Pompeji og Herculanium.¹¹

Fikspunktet for forelæsningerne var Evald, men Holberg er fyldigt omtalt og var ifølge Oehlenschläger en skikkelse af næsten mytisk format, en gennembrudsfigur for “vor nyere Litteratur” efter 1500- og 1600-tallets ørkenvandring:

Flere agtværdige Sangere [: Arrebo, Kingo] hævdede deres Røst. Men den episke Poesie var længe taus; den lyriske frembragte kun tarvelige Krands. Den dramatiske var der endnu intet Spor af. Det tydske Sprog indtrængte sig end ydermere ved den Mængde hvervede Krigere, der blandede sig med Landets Børn, og saaledes ogsaa blandede Sprogene.

---

¹⁰ Oehlenschläger 1980, 91–109 (Oehlenschläger 1813, 285–310).

¹¹ Oehlenschläger 1980, 104 (Oehlenschläger 1813, 304).

I dette Mørke opstod den udødelige Holberg, og lagde Grundstenen til vor nyere Litteratur.¹²

Vel bruger Oehlenschläger ikke metaforen “fader”, selv om han lidt senere i teksten lader skuespillerne elske Holberg som børn deres fader (vel i den anden, hierarkiske betydning), men han giver entydigt Holberg æren for at være ophav til “vor nyere Litteratur” og lidt senere for at have “skrubhøvlet Nationens Smag, og givet den sin første Grad af Dannelse”.¹³

Det ikke ringe mål af ære, der på den måde blev Holberg til del, blev ikke kun forkyndt fra universitetets talerstol og i *Athenes* spalter. Oehlenschläger-eleven Christian Wilsters kendte Holberg-vise fra samlingen *Digtninger* (1827) udtrykker samme budskab blot morsommere og på vers. De første to strofer må række:

Før var der knap skreven paa dansk en Bog,
som ret kunde Hjerterne hue,
kun Eventyr brugbart i Kakkelovnskrog,
kun Vise til Spinderskens Stue.

Hver Mand, som med Kløgt gik i Lærdom til Bund,
Latin paa Papiret kun malte,
med Fruerne Fransk, og Tydsk med sin Hund
og Dansk med sin Tjener han talte.

Visen indgik siden i *Højskolesangbogen* og kan opfattes som en vellykket popularisering af Oehlenschlägers opfattelse af Holbergs litteraturhistoriske rolle, der på den måde også fik et langt sangbåret efterliv.

“Vor nyere Litteraturs Fader”

Fra Oehlenschläger er der kun et metaforisk hanefjed til en anden, men i Holberg-forskningen noget overset tekst af den ikke mindre Holberg-begeistrede teolog og litterat Jens Møller (1779–1833). Han skrev i 1815 en længere sag med den omstændelige, men dækkende titel: “Sorø's Igjenfødsel. Eller: om Slægtskabet imellem Poesie, Philosophie og Historie. En Samtale holdt i Elysium A. 1813 imellem P.F. Suhm, L. Holberg og T. Rothe”. Teksten stod at læse i den af ham selv og Laurids Engelstoft udgivne årbog *Historisk Calender* 1815 og var foranlediget af branden på Sorø Akademi natten mellem den 10. og 11. juni 1813. Teksten består af en fingeret samtale mellem Holberg, Rothe og Suhm og er sat sammen af let bearbejdede uddrag af deres skrifter, som Møller til overflod har forsynet med udførlige

---

¹² Oehlenschläger 1980, 99 (Oehlenschläger 1813, 296–297). Samme tanke, men uden fader-metaforik hos Heiberg i hans “Udsigt over den danske skønne Litteratur” (1841), Heiberg 1861, 87–88.

¹³ Oehlenschläger 1980, 100, 102 (Oehlenschläger 1813, 298, 301).

noter. Det er væsentlig morsommere at læse, end man måske først vil tro, for Møller havde et godt kendskab til de tre oplysningskoryfæers skrifter og en heldig hånd med udvalget.

Allerede få sider inde i samtalen lader Møller Suhm tiltale Holberg som “Fader Holberg”, men det er i Møllers noter, at vi finder karakteristikken af Holberg som “vor nyere Litteraturs Fader, som tillige er vor første pragmatiske Historieskriver”.¹⁴ Det er en ikke urimelig hypotese, at ordlyden hos Møller står i substantiel sammenhæng med Oehlenschlägers tekst i *Minerva* to år tidligere. Metaforen “Grundstenen” er ændret til “Fader”, men meningen er den samme. Man bør også bemærke, at Møller sagligt nok beholder Oehlenschlägers kvalificerende adjektiv “nyere”.

Om Møller er kilden til den næsten enslydende formulering, at Holberg er “den nyere danske Litteraturs Fader” i den nationalliberale C.F. Allens meget udbredte *Haandbog i Fædrelandets Historie* (1840), er straks sværere at afgøre, men det er absolut muligt.¹⁵ Til gengæld er det let at slå fast, hvorfor Allen holdt fast ved “nyere”. Æren som “den danske Litteraturs Fader” slet og ret havde han godt 150 sider tidligere allerede givet til humanisten, Saxo-udgiveren og bogtrykkeren Christiern Pedersen (ca. 1480–1554).¹⁶

“Den danske Litteraturs Fader”

Det ældste fundne belæg for det præcise udtryk, “den danske litteraturs fader”, er så sent som fra 1858. Det står i indledningen til *Om Holbergs Levnet og populære Skrifter* af den alsidige slavist C.V. Smith (1811–1881). Vendingen “den danske litteraturs fader” falder allerede i bogens første sætning, men fortjener et længere citat:

Holberg er ofte bleven kaldt den danske Litteraturs Fader, og ikke med Urette. Vistnok maa dette ikke forstaaes saaledes, som om der ingen dansk Literatur havde været til før hans Tid, thi vort Fædreland har ogsaa tidligere besiddet mangel en god Digter og Forfatter, men Holberg bliver dog stedse den Første, der ret giennemgribende har virket til at gjøre den danske Literatur national, medens den Gang, som dens Udvikling tidligere havde taget, alt igiennem et Par Aarhundreder mere og mere havde fjernet den fra denne Charakter, saa at den i Begyndelsen af attende Aarhundrede endnu kun meget betinget kunde kaldes Nationens Eiendom. Man kan derfor med Rette fra Holbergs Optræden datere Guldalderens Begyndelse i den danske Literatur. Gid

---

¹⁴ Møller 1815, 3 og 58. Jf. i almindelighed Olden-Jørgensen 2015, 42–44, der dog ikke har den her anførte tekst med.

¹⁵ Allen 1840, 499. Værket kom i otte udgaver frem til 1881 og fungerede som universitetslærebog i danmarkshistorie frem til 1917.

¹⁶ Allen 1840, 331.

vi ikke i vor Tid maa opleve eller allerede have oplevet det Vendepunkt, fra hvilket Literaturhistorien vil datere dens Ophør!¹⁷

Man genkender uden vanskelighed Oehlenschlägers tanker om Holberg som gennembrudsfigur for den nationale, litterære nutid, men bemærker også Smiths reservationer (“vistnok” betyder her: ganske vist) over for det udtryk, han alligevel valgte til at fange læserens opmærksomhed: “den danske Literatures Fader”.

På baggrund af det tidligere sagte er det dog vanskeligt at tro hans ord om, at Holberg “ofte” var blevet kaldt lige præcis den danske litteratures fader. Han var i realiteten ofte blevet kaldt noget, der lignede, og der var bred enighed om at stille ham ved begyndelsen af den epoke, man selv følte som litterær nutid, og som Smith ligefrem kalder en guldalder. Det er absolut muligt, at Smith er den virkelige ophavsmand til det forkortede og derfor misvisende udtryk “den danske litteratures fader”, men uanset om han faktisk er udtrykkets rette fader, så giver hans værk nok en klar indikation om, i hvilken sammenhæng det er opstået: nemlig i forsøget på at popularisere en national-romantisk litteraturhistorisk helhedsopfattelse.

Det kan derfor heller ikke undre, at man i samme år 1858 genfinder præcis den samme litteraturhistoriske tanke, blot iklædt en lidt anden metaforik og et tørt konstaterende sprog, hos litteraturprofessor N. M. Petersen:

Med Holberg begynder en ny dansk Literatur, han er den nuværende Literatures Stifter. Det er tit og ofte sagt, men hvad vil det sige? Ved ham blev Modersmaalet det herskende Tungemaal i Literaturen, og Literaturen selv folkelig, en almindelig Ejendom for alle Stænder.¹⁸

I et norsk perspektiv måtte dette nødvendigvis se lidt anderledes, men ikke mindre positivt ud. Man overraskes derfor ikke over at se den norske litteraturhistoriker Olaf Skavlan (1838–91) i sin disputats fra 1872 om Holberg som komediedigter fremhæve følgende:

Allermindst kunde dette [: et modsætningsforhold mellem dansk og norsk digtning] gjelde for den Forfatters Vedkommende, som man med største Ret har kaldt *Fælles-Literatures Fader*.¹⁹

Holberg og det moderne gennembrud

Anden halvdel af 1800-tallet og begyndelsen af 1900-tallet er de national-historiske mindefesters store tid, og 200-året for Holbergs fødsel i 1884 blev selvfølgelig fejret med maner. Ved universitetets festakt på Holbergs fødselsdag den 3. december nævnte historikeren Edvard Holm (1833–1915)

---

¹⁷ Smith 1858, 1.

¹⁸ Petersen 1858, 497; jf. i øvrigt Gregersen, Hansen & Bank Jensen 2014.

¹⁹ Skavlan 1872, 241.

som en selvfølgelighed, at Holberg havde sit vel “fortjente Navn af den nyere danske Litteraturs Fader”. Alt var ved det gamle, fristes man til at sige.

Tidens store litterære outsider, den radikale Georg Brandes (1842–1927), lod også sin stemme høre. Hans litterære helhedssyn var som bekendt ét stort opgør med det nationalromantiske, og det afspejler sig også på en pudsigt måde i den begejstrede Holberg-bog, der var hans bidrag til fejringen. Umiddelbart ser han ud til at være helt på linje med sine konservative rivaler på universitetet. Han omtaler uden videre Holberg som grundlæggeren af “Danmarks og Norges moderne Nationallitteratur”.²⁰ Om noget så er Brandes’ Holberg større end de nationalromantiskes:

Holberg staar nutildags for os som en Patriark. Som Grundlægger af vor moderne Kultur og Ophavsmand til Hovedretninger i vort Theater og vor Bogavl er han rykket tilbage i saa stor Fjærnhed, at han for os tager sig ud som en Repræsentant for den naive Oprindeligheds, den uskyldige Djærvheds Periode.²¹

Alligevel mærker man en dobbeltheds. Holberg er stadig ophavsmand, stadig “fader”, og det endda til hele den moderne kultur. Samtidig er han rykket tilbage “i saa stor Fjærnhed” og står altså ikke længere i umiddelbar forbindelse til den levende nutid og slet ikke til nogen nærværende guldalder, men derimod til en tabt uskyldig djærvhed! Hvis man tror, at Holberg på den måde er blevet irrelevant, tager man dog fejl. På bogens afsluttende sider stiliseres Holberg som intet mindre end den moderne litteraturs redningsmand:

Men det er i vore Dage gaaet op for de Bedste, at Holbergs Digtning er den eneste faste Grund, paa hvilken vor Literatur kan bygge videre, og der bygges, siden Romantiken blev styrtet, paa den.²²

Det er således Holbergs “Fjærnhed”, der gør ham aktuel, fordi den moderne litteratur ved at gå tilbage til ham kan gå bag om og uden om den af Brandes foragtede romantik. Det er Oehlenschläger stillet på hovedet.

Det er ikke her muligt at forfølge sporene af Holberg som den danske litteraturs fader yderligere. Det sidste belæg, der skal præsenteres, tjener alene til at illustrere, at udtrykket senest omkring 1900 var blevet konventionelt, hvis ikke ligefrem trivielt. Det er en scene i Knud Hjørtøs roman *Folk* (1903), hvor den desillusionerede realskolebestyrer Hørslev sætter sig for at fortælle de sagesløse fjerdeklases elever i det ynkelige provinshul Sandøre et par sandheder:

Hørslev stod og så ud af vinduet, mens han nok en gang gennemgik byen i tankerne. Så huskede han på eleverne, og han gik op på katedret

---

²⁰ Brandes 1884, 1.

²¹ Brandes 1884, 40.

²² Brandes 1884, 302.

og holdt et foredrag om virkelighedsskildringen i dansk litteratur. Begyndte med Holberg. Den mand, der kaldes den danske litteraturs fader, han foragtede fantasi og kendte intet andet forbillede for sin digtning end det virkelige liv, og han havde i "Erasmus Montanus" vist, hvor værdiløst det menneske er, som lever uden for det virkelige liv.²³

Man kunne, måske lidt maliciøst, karakterisere dette som fjerne, fordrejede ekkoer af både Oehlenschläger og Brandes.

Morale: tilbage til "fader Holberg"

Hvis man på autentisk Holbergsk vis skal uddrage en morale af de ovenstående, kun ufuldstændigt udredte forviklinger, må det være i form af et paradoks. Vendingen: "Holberg, den danske litteraturs fader" lever i bedste velgående, men er i realiteten det populariserede udtryk for Oehlenschlägers litteraturhistoriske helhedsopfattelse omkring 1810, der ved midten af århundredet fik sin endelige form. Man gør nok ingen uret ved at sige, at opfattelsen er forældet, og at det er mere end 100 år siden, udtrykket har været dækkende for en akademisk litteraturhistorisk position. Den har kort sagt for længst gjort rejsen fra konvention til kliché. Alle Holbergs fortjenester ufortalt er det for meget og har egentlig altid været det. Så er der langt mere mening i den rene ærestitel "fader Holberg". Den er ikke alene ældre, men forener respekt og hengivenhed iblandet et stænk af ironi. Den passer kort sagt meget bedre på manden.

---

²³ Hjortø 1903, 25.

Litteratur

- Allen, C. F. 1840, *Haandbog i Fædrelandets Historie med stadigt Henblik på Folkets og Statens indre Udvikling*, København.
- Andersen, H.C. 1986, *Fodreise fra Holmens Canal til Østpynten af Amager i Aarene 1828 og 1829*, ed.: Johan de Mylius, København.
- Bang, Herman 1912, *Værker i Mindeudgave* III, København.
- Bang, Herman 2007, *Vekslende Temaer*, ed.: Sten Rasmussen, III, København.
- Bjerring-Hansen, Jens 2015, *Ludvig Holberg på bogmarkedet. Studier i Peder Paars og den litterære kultur i 1700- og 1800-tallet*, København.
- Brandes, Georg 1884, *Ludvig Holberg. Et Festskrift*, København.
- Bredsdorff, Thomas 1984 (2. udg. 1998), *Den radikale Holberg. Et brev og et udvalg*, København.
- Bredsdorff, Thomas 1997, “Københavnernvid”, *København læst og påskrevet. Hovedstaden som litterær kulturby*, ed.: Flemming Lundgreen-Nielsen, København, 43–66.
- Dalgas, Ernesto 1993, *Lidelsens Vej. En Selvbiografi af en Afdød*, ed.: Henrik Schovsbo, København.
- Gregersen, Frans, Anne Mette Hansen & Viggo Bank Jensen (eds.) 2014, *Filologen N.M. Petersen – grundlægger og fornyer*, København.
- Grundtvig, N.F.S. 1904, *Udvalgte Skrifter* I, ed.: Holger Begtrup, København.
- Heiberg, J. L. 1861, *Prosaiske Skrifter* III, København.
- Hjortø (Knudsen-Hjortø), Knud 1903, *Folk*, København.
- Holm, Edvard 1884, *Holbergs Betydning for Aandsliv og Videnskab. Tale ved Festen paa Kjøbenhavns Universitet i Anledning af Holbergs 200aarige Fødselsdag 3. December 1884*, København.
- Jørgensen, Jens Anker & Knud Wentzel (eds.) 2005, *Hovedsporet. Dansk litteraturs historie*, København.
- Klevenfeldt, Terkel 1919, *Af Terkel Klevenfeldts Rejsejournaler 1741–45*, ed.: Julius Clausen & P.Fr. Rist, København (*Memoirer og Breve* 29).
- Møller, Jens 1815, “Sorø's Igjenfødselse. Eller: om Slægtskabet imellem Poesie, Philosophie og Historie. En Samtale holdt i Elysium A. 1813 imellem P.F. Suhm, L. Holberg og T. Rothe”, *Historisk Calender*, ed.: L. Engelstoft & Jens Møller, 2, 1–66.
- Oehlenschläger, Adam 1813, “Om Evalds Liv og Værker”, *Minerva* 1813, 285–310.
- Oehlenschläger, Adam 1835, *Fyensreisen. Digterkrans*, København.
- Oehlenschläger, Adam 1980, *Æstetiske Skrifter 1800–1812*, ed.: F.J. Bille-skov Jansen, København.

- Olden-Jørgensen, Sebastian 2015: *Ludvig Holberg som pragmatisk historiker. En historiografisk-kritisk undersøgelse*, København.
- Petersen, N. M. 1858, *Bidrag til den danske Litteraturs Historie IV*, København.
- Richardt, Chr. 1895, *Samlede Digte III*, København.
- Skavlan, Olaf 1872, *Holberg som Komedieforfatter. Forbilleder og Eftervirkninger*, Kristiania.
- Smith, C. W. 1858, *Om Holbergs Levnet og populære Skrifter*, København.

Illustrationer

Fig. 1. Ærestitlen “den danske litteraturs fader” kan opfattes som en slags litteraturhistorisk apoteose. Det nærmeste man i Holberg-ikonografien kommer en sådan ophøjelse til himlen er denne frontispice fra første bind af den hollandske udgave af Holbergs komedier, *Zes aardige en vermakelyke Blyspeelen* (Amsterdam 1757, 6 bind). Her ser man Thalia, komediens muse, holde Holbergs portræt, mens hun kaster hans komedier i grams til det forventningsfulde publikum i bunden af billedet. I baggrunden ses Parnasset, hvor Apollon og resten af muserne venter, mens kilden Hippokren udsender en tyk stråle, hvor Pegasus har sat sine hove. En vinget Fama forkynder Holbergs pris med titlen på hans værk på banneret under trompeten. Stik i Sorø Akademis Bibliotek. Foto: Kristoffer Schmidt.

Fig. 2. Holberg ses på dette stik som pinup i den antikke kyniske filosof Diogenes' tønde. Den væltede lygte i bunden af billedet henviser til, at Diogenes engang gik rundt med tændt lygte i klart dagslys – angiveligt i søgen efter en ærlig mand – og antyder, at denne søgen nu er til ende, fordi han har fundet Holberg. Stikket var lavet til den franske udgave af *Moralske Tanker* (*Pensées Morales*, Kbh. 1749), men måtte udgå, da Holberg absolut ikke syntes, det var morsomt at blive sammenlignet med den mildt sagt ukonventionelle og respektløse Diogenes (jf. *Epistel* 393). Som sådan er det et interessant vidnesbyrd om, at Holbergs selvopfattelse og samtidens (positivt mente) billede af ham ikke nødvendigvis faldt sammen. Efter Holbergs død i 1754 kunne han ikke længere protestere, hvorefter stikket blev anvendt i Wille Høybergs *Holbergiana* (1755), dog med et nystukket og mere vellignende portræt af Holberg. Det er denne udgave, der vises her. Kobberstik af T. Laan, Holbergs hoved af I. Haas 1755. Foto: Kristoffer Schmidt efter original i Sorø Akademis Bibliotek.